

İŞ SAĞLIĞI ve GÜVENLİĞİ DERSİ 12. HAFTA

1. SOMA'da yaşanan iş kazasının incelenmesi
2. Bilirkişi raporu ve Meclis Araştırma Komisyonu Raporu'nun değerlendirilmesi

SOMA'DA NE OLMUŐTU?

13 Mayıs 2014'de Manisa'nın Soma ilçesindeki yer altı kömür ocağında aralarında 5 maden mühendisinin de bulunduğu 301 maden işçisi hayatını kaybetti.

Bu kaza Cumhuriyet tarihinin en vahim iş kazasıdır.

SOMA NEDEN ÖNEMLİ?

Soma kömür havzası ülkemizin en eski kömür havzalarından birisi. 150 yıldır Soma havzasında kömür çıkartılıyor. Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu'na bağlı olarak kömür üretim faaliyetlerini sürdüren Ege Linyitleri İşletmesi Müessesesi, 1939 yılından 1978 yılına kadar Garp Linyitleri İşletmesi Müessesesi bünyesinde işletme müdürlüğü statüsünde ve 1978 yılından sonra 1995 yılına kadar müessese müdürlüğü statüsü ile faaliyetlerini sürdürmüştür. Daha sonra ise sırasıyla; bölge müdürlüğü, işletme müdürlüğü ve son olarak da Nisan 2004'de yeniden müessese müdürlüğü tüzel kişiliği verilerek faaliyetlerine devam etmektedir. İşletmenin merkezi Soma'da olup, Manisa'ya 90 km mesafededir.

SOMA NEDEN ÖNEMLİ?

Soma ve yakın civarında tespit edilen yaklaşık 800 milyon ton linyit rezervinin, 700 milyon tonu Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu Genel Müdürlüğü'ne (TKİ) bağlı Ege Linyitleri İşletmesi Müessesesi Müdürlüğü (ELİ) ruhsat sahalarında yer almaktadır. TKİ, 2006 yılından itibaren Soma havzasında kömürün yanma özelliğinin gerektirdiği yeni yatırımın maliyetinden kaçınmak için kendi olanakları ile yer altı üretimi yapmaktan çekilmiş, kömür sahalarının ruhsat(lar)ını kendi elinde tutarak hizmet alım ya da **röдовans** sözleşmeleri ile yer altı üretimini özel şirketlere bırakmıştır.

SOMA'DAKİ MADEN SAHASI NASIL İŞLETİLİYOR?

13 Mayıs günü meydana gelen facianın yaşandığı saha 2006 yılında hizmet alım sözleşmesi ile önce Park Teknik Şirketi'ne verilmiştir. Park Teknik, bu ocakta yılda ancak 1.5 milyon ton maksimum üretim yapılabileceğini, bu üretimin gerçekleştirilebilmesi için de toplamda 800 işçi istihdamının mümkün olabileceğini TKİ işletmesine rapor etmiştir. Üretim sırasında kömürün yanıcı olması ve güvenli işletme maliyetinin yüksek olması nedeniyle Park Teknik rödovans ön ödemesini yakarak, durumu Türkiye Kömür İşletmelerine rapor etmiş ve sahadan çekilmiştir.

SOMA'DAKİ MADEN SAHASI NASIL İŞLETİLİYOR?

Aynı saha 2009 yılında Soma Kömürleri A.Ş.'ne devir yapılmıştır. Bu devir yapılırken herhangi bir ihale söz konusu değildir. Havza içinde sınırları belirlenen yaklaşık 18 milyon ton rezervli bir alanda çalışma yapması öngörülen Soma Kömür A.Ş.'nin en az 1.5 milyon ton/yıl üretim yaparak 10 yılda belirlenen alandaki kömürü üretmesi planlanmıştır.

SOMA'DAKİ MADEN SAHASI NASIL İŞLETİLİYOR?

Daha sonra makinalı ayak sistemiyle Soma Holding kömür üretimini 5 milyon ton/yıla çıkarmış ve ocak içindeki işçi sayısını üç vardiya için yaklaşık 2400 kişiye çıkartmıştır. Gerekli emniyet yatırımları yapılmaksızın eski havalandırma ve galeri alt yapısıyla sırf kar amacı güdülerek çok yüksek üretim seviyesine çıkılmış ve madencilerin hayati emniyet tedbirleri tamamen ihmal edilmiştir.

SOMA'DAKİ MADEN SAHASI NASIL İŞLETİLİYOR?

Soma havzasında; halen sınırları belirlenen yaklaşık 50 milyon ton rezervli bir bölgede rödovans sözleşmesi ile İmbat A.Ş, 37 milyon ton rezervli bir alanda hizmet alım sözleşmesi ile Demir Export ve yaklaşık 152 milyon ton rezervli bir alanda ise termik santral kurma amaçlı rödovans sözleşmesi ile Hidrogen A.Ş firması faaliyetlerini sürdürmektedirler.

SOMA'DAKİ MADEN SAHASI NASIL İŞLETİLİYOR?

Havzada üretilen kömürün tamamı hizmet alımı veya rödovans sözleşmesi gereğince TKİ'ye satılmaktadır. Üretilen kömürün yaklaşık % 60'ı Soma'da kurulu toplam gücü 1034 MW olan termik santralde tüketilirken, kalan kömür sanayi ve ısınma amaçlı olarak kullanılmaktadır.

KAZANIN SEBEBİ RÖDEVANS SÖZLEŞMELERİ OLABİLİR Mİ?

Rödovans sözleşmesinde belirtilen asgari tutarın çok üzerinde miktarlarda üretilen kömür TKİ tarafından sorgusuz sualsiz satın alınmakta, bu durumda ELİ'nin üretimi gerilemekte ve elindeki stoklar artmaktadır. Bu durumda ELİ, üretimin zor şartlarda gerçekleştiği yeraltı maden ocaklarında rödovans ya da hizmet alımı yoluyla üretimi arttırmaya yönelik bir üretim politikası izlemekte ve bu şirketler üzerinde ciddi bir üretim zorlaması oluşturmaktadır. Rödovans sözleşmeleri incelendiğinde bu şirketler vasıtasıyla yapılması planlanan üretimin sözleşmede belirtilen asgari üretim miktarının da çok üzerinde olduğu görülebilir.

ÜRETİM ZORLAMASI KAZAYA SEBEP OLMUŞ OLABİLİR Mİ?

Sahayı ilk alan firma;

2006 yılında 50 bin ton,

2007 yılında 270 bin ton,

2008 yılında 230 bin ton ve

2009 yılında 300 bin ton kömür üretimi gerçekleştirmiştir.

ÜRETİM ZORLAMASI KAZAYA SEBEP OLMUŞ OLABİLİR Mİ?

Ancak, devir işleminden sonra yeni yüklenici Soma Kömür AŞ üretimi hızla arttırmış ve 2009 yılında 230 bin ton olan üretim 10 kattan fazla arttırılarak 2010 yılında 2,6 milyon tona yükseltilmiştir. Üretimdeki hızlı artış, daha sonraki yıllarda da devam etmiş ve 2012 yılında 3,8 milyon ton düzeyine kadar ulaşmıştır.

ÜRETİM ZORLAMASI KAZAYA SEBEP OLMUŞ OLABİLİR Mİ?

Devir öncesi en fazla üretim 300 Bin tonken, devir sonrası üretim 3,8 Milyon tona çıkmıştır.

Ne oldu da üretim bu kadar arttı?

Üretim yönteminde farklılık var mı?

Zorlama nasıl uygulandı?

İnsan hayatı tehlikeye mi atıldı?

ÜRETİM YÖNTEMİ KAZAYA NEDEN OLMUŞ OLABİLİR Mİ?

Ocakta uygulanan işletme yöntemi, ayak arkasında ve bacalarda önemli oranda kömür bırakılmasına neden olmaktadır. Kendiliğinden yanmaya müsait linyit damarlarında, ayak arkasında kalan kömürler yangın riskini arttırıcı unsur olarak değerlendirilmektedir. Üretim yapılan kömür damarı kendiliğinden yanma özelliğine sahiptir. Bu tür damarlarda özel üretim yöntemleri uygulanmalıdır.

KKD NİTELİKSİZLİĞİ KAZAYA NEDEN OLMUŞ OLABİLİR Mİ?

Ülkemiz genelinde, bu nitelikteki ocaklarda yoğun olarak “Filtreli Tip Ferdi CO Maskeleri” (FFK) kullanılmakta olup, facianın yaşandığı ocakta çalışanlara da bu maskelerden verilmiştir. Bu tip maskelerin filtresinde bulunan aktif karbon ortamdaki gazı absorbe etmektedir. Bu maskelerin koruyucu özelliği ortam havasına bağlı olup sınırlıdır.

KKD NİTELİKSİZLİĞİ KAZAYA NEDEN OLMUŞ OLABİLİR Mİ?

Geçmiş maden kazalarından elde edilen deneyimler; özellikle grizulu ve yangına elverişli kömür damarlarında bu tip maskeler yerine “Oksijenli Tip Ferdi Kurtarıcıların” (OFK) kullanılmasının daha doğru olacağı gerçeğini göstermiştir. OFK’lar, dış ortamdan etkilenmeyen ve kapalı devre çalışan solunum cihazlarıdır.

YANLIŞ TARIM POLİTİKALARI KAZAYA NEDEN OLMUŞ OLABİLİR Mİ?

Ülkemiz genelinde ve Ege'de tütün ekimi sulama imkanı olmayan kır arazilerinde ve aile işgücüne dayalı olarak yapılmaktadır. Bölgede işlenen arazinin %35'inde tütün üretimi yer almaktadır. Tütün arazilerinin yaklaşık %75'i sulanamayan kır alanlardadır. Tütün tarımının yapıldığı arazilerde başka bir ürünün yetiştirilmeme nedeni bu arazilerde toprak koşullarının en karlı olarak ancak tütüne elverişli olmasındadır. Uzun yıllar fiyat garantisiyle devlet desteği uygulanan ve TEKEL aracılığı ile piyasa düzenlerinin oluşturulduğu tütünde ne yazık ki üretim alanları muhafaza edilememiştir.

YANLIŞ TARIM POLİTİKALARI KAZAYA NEDEN OLMUŞ OLABİLİR Mİ?

Tütün ekimi geçmişte uygulanan yüksek fiyat politikaları nedeniyle, ekolojisini aşarak taban arazilere de kaymıştır. 4733 Sayılı Yasa'da tütün tarımıyla uğraşan köylülerin sorunlarını çözümlenecek bir düzenlemeye yer verilmemiş ve bu eksiklik Alternatif Ürün Projesi ile tamamlanmaya çalışılmışsa da, bu proje beklenen başarıyı sağlayamayan göstermelik bir uygulama olarak kalmıştır.

YANLIŞ TARIM POLİTİKALARI KAZAYA NEDEN OLMUŞ OLABİLİR Mİ?

Sektörü terk eden üreticiler alternatif ürün ekimine ya da madencilik gibi tarım dışı sektörlere yönelmek durumunda kalmıştır. Bu süreç birtakım sıkıntılara yol açarak, büyük şehirlere artan göçü beslemiştir. Maden faciasında yaşamını yitiren işçilerimizin büyük bir kısmı Soma, Kınık, Savaştepe, Kırkağaç ve İvrindi ilçeleri ve köylerinde yaşamaktadırlar. Bu ilçelerimizin ortak özelliği geçmişte Ege bölgesinin önemli tütün üretim merkezleri olmalarıdır. Yanlış tarım politikaları sonucunda toprağından koparılan köylünün, uygun ve yeterli düzeyde mesleki eğitim ve icra edeceği meslekle ilgili gerekli donanıma sahip olmadan madencilik gibi ağır ve risklerin fazla olduğu çalışma alanlarına sürülmesinin bu gibi faciaların oluşumuna katkı koyduğu söylenebilir.

YANLIŞ TARIM POLİTİKALARI KAZAYA NEDEN OLMUŞ OLABİLİR Mİ?

Tartışma Sorusu: Polanyi'nin Speenhamland'da gözlemlediği sonuçlar yıllar sonra Soma için yaşanmış olabilir mi?

Toprak çevrilmeleri vatandaşları piyasaya muhtaç bırakıp, güvensiz çalışma ortamlarında çalışmaya zorluyor mu?

**15 DAKİKA
ARA**

DAYIBAŞILIK KAZAYA NEDEN OLMUŞ OLABİLİR Mİ?

Maden iŐçileri tarafından taşeron olarak adlandırılan dayıbaŐılıđın, gerçekten de enformel olarak iŐleyen bir taşeron sistemi olduğunu iddia etmek m¼mk¼nd¼r. DayıbaŐılar çoğunlukla deneyimli madenciler olup, öncelikli misyonları akrabalık ve hemŐerilik bağları üzerinden ocakları iŐleten Şirketlere işçi bulmaktır. Bu kiŐiler, iŐletmeye sağladıkları ekiple birlikte sigortalı olarak ve ücret karŐılıđı iŐe alınıp buna ek olarak Őirkete sağladıkları işçi baŐına da ücret almaktadırlar.

DAYIBAŞILIK KAZAYA NEDEN OLMUŞ OLABİLİR Mİ?

DayıbaŐılardan baŐlangıçta beklenen Őirkete işçi sağlaması olsa da bundan daha kritik olan görevleri, sorumlu oldukları ekipteki iŐçilerin maksimum kapasiteyle çalıŐmalarını sağlamaktır. Bir diğer anlatımla bu sistem Őirketin maksimum kapasiteyle kömür çıkarmasını garanti altına almak için ihtiyaç duyduğu baskı mekanizmasıdır.

DAYIBAŞILIK KAZAYA NEDEN OLMUŞ OLABİLİR Mİ?

«Kömür işletmelerinde ekipler olarak çalışma mecburiyeti var. Bireysel çalışamazsın. Tamir taramacılar bir ekiptir, pompacılar bir ekiptir, dinamitçiler bir ekiptir, bantçılar bir ekiptir, ayakta çalışanlar bir ekiptir, hazırlıkçılar bir ekiptir, baca sürücüler bir ekiptir. Şimdi bu ekiplerin hepsinin başında taşeron vardır. Doğal olarak onları denetim altına alacak ve aynı zamanda da sermayenin, yani esas ana patronların oradaki üretimi hızlandıracak mekanizmalara ihtiyacı var. Yani onlar olmasa, iddiayla söylüyorum bugün birçok ocakta bir vardiyada 7 bin ton kömür çıkıyor, bu 5 bin tona düşer. Üç vardiya düşün, günde 6 bin ton daha fazla kömürü bu yukarıdan kurdukları baskı ve denetim sayesinde elde ediyorlar.»

MECLİS ARAŞTIRMA KOMİSYONU RAPORUNDAN

«Burada Őirketin ihmali ne olur, onu bilemem. Yangının olduğu yerde, patlamanın olduğu yerde biz oradan geğiyorduk. Geğtiğimiz esnada «Őef, burası yanıyor. Bak, burası çok sıcak.» dedim yani bundan belki de üç ay, beŐ ay öncesi yani. Uyardık, őefleri uyardık. Őeflere diyorduk ki: «Őef, burası yanıyor.» Onların o esnada dedikleri: «Ya, arkadaşım, biz burada ortamı biliyoruz, sen kendi makinanın tekerine bak, bijonlarına bak, ben sizden başka bir őey istemiyorum. Herkes kendi iŐini yapıyor burada.» O yüzden, ondan sonra biz çıktık. Őirketin bir tek sorunu yani burada amirlerde de vardır bunlar böyle bir őey olacağına kesinlikle ihtimal vermiyorlardı.»

MECLİS ARAŞTIRMA KOMİSYONU RAPORUNDAN

«Ocağın geneline baktığımız zaman bizim çalıştığımız bölgeyi biliyoruz, daha önce aşğılarda çalıştık ama ocağı hâkimiyet sağlayamadı şirket. Çok genişletti, bu sefer hâkimiyet sağlayamadı.»

«Taşeronlar saha konusunda değil de madencilik yani iyi madencidir, bizim taşeronumuz iyi, işçiliğine sözüm yoktur ama oradaki ağalık sistemi milletin moralini bozuyor. Şimdi, mesela ayak çekim olacak, ayakta kömür var, çekilmemesi gerekiyor, diyorlar ki: “Ayağı çekelim.” Önce Nurettin’e soruyor bizim çavuşlar, sonra vardiya amirine. Nurettin Atmış “Ayağı çek.” dediği zaman bu ayak çekilir, söz sahibi olduğundan dolayı. Soma kömürlerine bir işçi girecek, Soma kömürleri işçiyi alıyorsa Nurettin Atmış bu adamı alır veya aldırır. Böyle bir söz sahibidir ama işçi de ondan korkar.»

BİLİRKİŞİ RAPORUNDAN

**Soma faciası benzersiz bir iş kizasıdır.
Olayın temel nedeni; olaya dahil tüm
kiŐi ve kurumların madencilik bilim ve
teknikğine uymayan uygulamalarından
kaynaklanan ihmaller dizisidir.**

BİLİRKİŞİ RAPORUNDAN

Ocağın kazaya müsait duruma gelmesinden, sadece Soma Kömür İşletmeleri A.Ş. işverenleri, işveren vekilleri ve üst düzey teknik elemanları değil aynı zamanda söz konusu işyerinin denetiminden sorumlu kurumlar tarafından **(T.K.İ., E.L.İ., ETKB, MİGEM ve ÇSGB, İTKB)** yetkili kılınmış teknik elemanlar da sorumludurlar.